การแปลตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีในนวนิยายเรื่อง “เสียงครวญจากอดีต” ของเนลลี อาลารด์

La traduction de la légende de la mort chez les Bretons dans « Le crieur de nuit » de Nelly ALARD

กานต์ชนก สมภักดี*

Résumé

Cet article a pour but de présenter une traduction de « La Légende de la mort chez les Bretons armoricains » d'Anatole Le Braz citée par Nelly Alard dans son roman « Le crieur de nuit » selon la théorie interprétative de la traduction de l'E.S.I.T qui souligne en particulier deux étapes importantes : la compréhension et la réexpression.

La première partie de cet article est donc consacrée à l'étude des contextes historiques et culturels de la Bretagne ainsi que celle de la mort et de la vie après la mort d'après les croyances des Bretons.

La deuxième partie vise ensuite à montrer la façon de transmettre le sens exact du texte original en s'appuyant sur la comparaison de la croyance des Bretons et de celle des Thaïlandais pour rechercher des mots appropriés à la conception des lecteurs de la traduction.

Cette démarche devrait permettre non seulement de bien comprendre la légende de la mort chez les Bretons mais aussi d'apprécier la valeur culturelle et la croyance de la vie de la mort chez cette population de Nord-Ouest de la France.

บทนำ

ตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีที่นำมาศึกษาในบทความนี้ เป็นส่วนที่ตัดตอนมาจากหนังสือตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีแห่งดินแดนอาร์มอริกา (La Légende de la mort chez les Bretons armoricains) ของอนาตอล เลอ บราซ (Anatole Le Braz) และปรากฏอยู่ในนวนิยายเรื่อง “เสียงครวญจากอดีต” (Le crieur de nuit) ที่ตีพิมพ์ในปีค.ศ. ๒๐๑๐ ของเนลลี อาลารด์ (Nelly Alard) นักเขียน นักแสดงและนักเขียนบทละคร เนลลี อาลารด์เขียนนวนิยายเรื่องนี้เพื่อคร่ำครวญถึงชีวิตในวัยเยาว์อันแสนเจ็บปวดควบคู่ไปกับบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการเสียชีวิตและการจัดพิธีศพบิดาของโซฟี ผู้เล่าเรื่องซึ่งก็คือตัวเธอเอง ที่บ้านเกิดในแคว้นบริตานีที่ผู้คนยังคงผูกพันกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งยังยึดมั่นในความเชื่อเกี่ยวกับโลกหลังความตาย ดังจะเห็นได้ว่า ทุกครั้งที่ผู้เขียนกล่าวถึงความตาย ประเพณีการจัดงานศพ

[1] นักศึกษาปริญญาโทสาขาวิชาการแปลภาษาฝรั่งเศส-ไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง *บทแปลนวนิยายเรื่อง “เสียงครวญจากอดีต” ของเนลลี อาลารด์ พร้อมบทวิเคราะห์*

ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อของชาวบริตานี ผู้เขียนจะหยิบยกข้อความบางตอนที่เกี่ยวข้องจากตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีแห่งดินแดนอาร์มอริกาของอนาตอล เลอ บราซ มาสอดแทรกไว้อย่างเหมาะเจาะลงตัว ช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับโลกหลังความตายของชาวบริตานีได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุนี้ ในการแปลตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีโดยใช้หลักทฤษฎีการแปลแบบยึดความหมาย (Théorie interprétative de la traduction) แห่งสถาบัน E.S.I.T ก่อนอื่นจะเน้นให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจเนื้อหาทางด้านวัฒนธรรมที่ผู้เขียนต้องการสื่อในต้นฉบับ การศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับแคว้นบริตานีในแง่ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และตำนานความเชื่อให้ถ่องแท้ ควบคู่ไปกับการทำความเข้าใจคำศัพท์เฉพาะเกี่ยวกับโลกหลังความตาย ผี ภูตผี ปีศาจ และพิธีกรรม จากนั้นจึงถ่ายทอดความหมายให้ตรงตามต้นฉบับและสอดคล้องกับการรับรู้ของคนไทย โดยเฉพาะคำศัพท์เกี่ยวกับภูตผี ปีศาจที่ต้องเทียบเคียงกับความเชื่อเรื่องภูตผี ปีศาจของคนไทย หากมีคำไทยที่มีความหมายตรงกันก็สามารถถ่ายทอดออกมาได้ทันที แต่หากมีคำศัพท์ที่ไม่สามารถหาคำไทยมาถ่ายทอดได้โดยตรงจะต้องคิดคำใหม่มาถ่ายทอดเพื่อให้คนไทยรับรู้และเข้าใจตรงตามที่ผู้เขียนต้องการสื่อ

1. แคว้นบริตานีและตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานี

เหตุการณ์ในนวนิยายเรื่อง "เสียงครวญจากอดีต" เกิดขึ้นในแคว้นบริตานี (Bretagne) ซึ่งมีประวัติความเป็นมายาวนานและมีขนบธรรมเนียมประเพณี รวมถึงความเชื่อเกี่ยวกับตำนานความตายที่ฝังรากลึกมาตั้งแต่ครั้งโบราณจนถึงทุกวันนี้ แคว้นบริตานีตั้งอยู่บนคาบสมุทรทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศฝรั่งเศส ทิศตะวันออกเฉียงเหนือติดกับแคว้นนอร์ม็องดี (Normandie) ส่วนทิศตะวันออกติดกับแคว้นเปอีส์ เดอ ลา ลัวร์ (Pays de la Loire) มีเมืองหลวงชื่อว่าแรนส์ (Rennes) ดินแดนแห่งนี้มีประวัติศาสตร์ยาวนานนับย้อนไปถึงคริสต์ศตวรรษที่ ๑ เมื่อกองทัพโรมันบุกเข้ายึดเกาะบริเทน (Bretagne insulaire) หรือสหราชอาณาจักร (Grande-Bretagne) ในปัจจุบัน ซึ่งในสมัยนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนหลายเชื้อชาติ เช่น ชาวบริตานี (Bretons) ชาวไอร์แลนด์ (Irlandais) ชาวพิคท์ (Pictes) ชาวสก็อต (Scots) เป็นต้น ชนชาติเหล่านี้มีความเชื่อโบราณเป็นของตนเองมาตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษ หลังจากนั้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๕ ชาวไอร์แลนด์ถือโอกาสที่ฝ่ายโรมันอ่อนแอ ขยายอำนาจไปทั่วฝั่งตะวันตกของเกาะบริเทน ทำให้ชาวบริตานีพลอยได้รับอิทธิพลความเชื่อต่าง ๆ มาจากชาวไอร์แลนด์ด้วย และในคริสต์ศตวรรษที่ ๖–๘ เมื่อพวกเขาอพยพมาตั้งรกรากยังคาบสมุทรอาร์มอริกา (Armorique) ในดินแดนโกล (Gaule) อันเป็นที่ตั้งของแคว้นบริตานีประเทศฝรั่งเศสในปัจจุบัน ก็ได้นำประเพณีและความเชื่ออันเป็นเอกลักษณ์ของตนที่แตกต่างจากความเชื่อของชาวฝรั่งเศสทั่วไปนี้เข้ามาพร้อมกัน แม้ว่าในตอนนั้น ผู้คนส่วนใหญ่จะหันไปนับถือศาสนาคริสต์แล้วก็ตาม อนาตอล เลอ บราซ อาจารย์ทางด้านอักษรศาสตร์ นักเขียน และนักเล่านิทานพื้นบ้านได้ศึกษารวบรวมความเชื่อเหล่านี้จากคำบอกเล่าของชาวบริตานีซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร ชาวประมง และช่างทอผ้าแล้วนำมาเรียบเรียงไว้ในหนังสือเรื่อง ตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีตะวันตก (La Légende de la

mort en Basse-Bretagne) ในปีค.ศ. ๑๘๖๓ และนำมาเรียบเรียงพร้อมกับเพิ่มเติมเนื้อหาใหม่อีกครั้งในหนังสือเรื่องตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีแห่งดินแดนอาร์มอริกาในปีค.ศ. ๑๙๐๒ แม้ว่าภายหลังความเชื่อตามแบบของศาสนาคริสต์จะเข้ามามีอิทธิพลเหนือชาวบริตานีบ้าง แต่ความเชื่อดั้งเดิมส่วนใหญ่ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ตามตำนานนี้ชาวบริตานีเชื่อว่าแคว้นบริตานีเป็นดินแดนแห่งความตาย ไม่มีกำแพงขวางกั้นระหว่างโลกของคนเป็นและโลกของคนตาย เมื่อตายไปแล้วร่างกายและวิญญาณจะแยกออกจากกัน ตอนกลางคืน วิญญาณของคนตายจะไม่เก็บตัวอยู่ในหลุมศพ แต่จะออกมาเตร็ดเตร่ตามถนนหนทางและใช้ชีวิตอย่างสนิทสนมกับคนที่ยังมีชีวิตอยู่เหมือนเดิม พวกเขาจะยังคงวนเวียนอยู่ที่บ้านหลังเดิมและคอยเฝ้าดูผู้คนในครอบครัวอย่างใกล้ชิด ความตายไม่ได้เปลี่ยนสภาวะการดำรงชีวิตของพวกเขา คนตายส่วนใหญ่ยังคงทำสิ่งที่พวกเขาเคยกระทำเมื่อครั้งยังมีชีวิต จะยังคงรูปกาย ลักษณะภายนอก และเอกลักษณ์ของตนเอาไว้ เช่น สวมเสื้อผ้าที่เคยสวมใส่ นั่งยกเท้าผิงไฟอยู่หน้าเตาผิง พูดคุยกับเหล่าคนรับใช้ นอกจากนี้ ความรู้สึก รสนิยมและความสนใจล้วนเหมือนเดิมไม่ผิดเพี้ยน คนที่เคยเป็นชาวนาจะยังคงหลงใหลท้องทุ่ง ส่วนคนที่เคยเป็นชาวประมงก็รักเรือและแหอวนของเขาเช่นเดิม ความเชื่อเรื่องนี้ยังคงฝังแน่นมาจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้จากการที่ชาวบริตานีมีประเพณีสร้างสุสานไว้ใกล้กับหมู่บ้านเพื่อที่วิญญาณของบรรพบุรุษจะได้อยู่ใกล้ ๆ กับลูกหลานเช่นเคยซึ่งสุสานที่สร้างก็มักจะเป็นสุสานประจำตระกูล เพื่อให้คนในครอบครัวได้อยู่รวมกัน

« La Bretagne, lit-on dans la préface de La Légende de la mort chez les Bretons armoricains d'Anatole Le Braz, dans sa première édition de 1893, la Bretagne est avant toute chose le pays de la mort. Les morts y vivent avec les vivants dans une étroite intimité, ils sont mêlés à leur vie de toutes les heures ; les âmes ne restent point enfermées dans les tombes des cimetières ; elles errent la nuit par les grandes routes et les sentiers déserts, pressées comme les brins d'herbe d'une prairie ou les grains de sable de la grève. Elles reviennent aux maisons où habitaient autrefois les corps qu'elles animaient. Le cimetière est comme un prolongement du foyer ; on y va, si j'ose dire, causer avec les siens. Aussi y a-t-il une vive résistance aux tentatives faites pour éloigner les cimetières des villages ; cela paraît aux Bretons une sorte de profanation, il leur semble qu'on brise les familles, qu'on contraint les vieux à habiter loin de la maison de leurs fils. »[1]

« Les morts continuent en effet, pour la plupart, de faire dans l'autre monde ce qu'ils faisaient dans celui-ci. Le trépas ne change rien à la condition de l'homme. Le mort est « parti », mais la vie qu'il mène dans sa nouvelle résidence est identique à celle qu'il

[1] Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.18-19

menait autrefois. Le défunt garde sa forme matérielle, son extérieur physique, tous ses traits. Il garde aussi son vêtement coutumier. Sa maison, il la hante presque autant que par le passé. Il revient s'asseoir devant l'âtre, chauffer ses pieds à la braise, converser avec les servantes, surveiller le train des gens et celui des choses. Et ses sentiments non plus, ni ses goûts, ni ses préoccupations, ni ses intérêts ne sont devenus autres. Les idées chrétiennes n'ont pu entamer sur ce point la vieille croyance primitive. Le mort a ses sympathies et ses aversions, ses amours et ses haines. Comme de son vivant, il se passionne, fermier, pour son champ, pêcheur, pour sa barque et pour ses filets. »[1]

แต่ถึงกระนั้น คนที่ตายไปแล้วเหล่านี้ก็มิได้เป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณาไปเสียหมด บางคนก็มักโหดร้ายต่อคนที่ยังมีชีวิตอยู่และบางครั้งจะมาปรากฏกายให้เห็นในรูปร่างที่พิสดาร ดังนั้น เวลามืดค่ำ ชาวบริตานีจะอยู่แต่ในบ้าน ไม่ออกไปเดินเตร่ตามท้องถนนเพราะอาจจะพบกับคนตายที่เป็นอันตราย เนื่องจากคนตายเป็นนายแห่งรัตติกาล พวกเขาไม่ชอบให้ใครมารบกวน ดังนั้น เมื่อจำเป็นต้องออกไปข้างนอกจริง ๆ ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์จะไม่ออกไปข้างนอกคนเดียว แต่ต้องมีคนที่เข้าพิธีล้างบาปแล้วไปเป็นเพื่อนอีกสองคน เพราะเชื่อว่าวิญญาณร้ายจะไม่สามารถทำอะไรผู้ที่เข้าพิธีล้างบาปแล้วสามคนได้ นอกจากนี้ชาวบริตานียังเชื่ออีกว่าบรรดาวิญญาณที่สิงอยู่ตามบ้านเรือนหรือเร่ร่อนตามถนนหนทางนั้นคือวิญญาณที่ต้องชำระบาปและจิตใจ อยู่ในสภาวะที่ทนทุกข์ทรมาน ในขณะที่วิญญาณทั้งหลายเร่ร่อนอยู่นั้น ร่างของมันจะมีชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งที่แทรกเข้าไปจนถึงกระดูก หากผู้ใดเผลอเข้าไปในสุสานที่เก็บกระดูก กองกระดูกหรือร่างของคนตายไปแล้วนั่นแหละที่จะกระโจนเข้าใส่และรุมทึ้งให้ได้รับอันตราย

« Tandis que l'âme souffre en purgatoire ou parmi les landes, le corps garde dans la tombe une sorte de vie qui persiste jusque dans les ossements. Lorsqu'on a l'imprudence de pénétrer la nuit dans un charnier, ce ne sont pas les âmes qui viennent vous frapper d'un coup mortel, mais les ossements eux-mêmes qui se jettent sur vous et vous déchirent. L'homme vit ainsi après sa mort d'une double existence. »[2]

บางครั้งวิญญาณร้ายที่เร่ร่อนอยู่นั้นจะมาปรากฏกายให้เห็นในรูปร่างที่แปลกพิสดาร หนึ่งในนั้นคือ crieur de nuit หรือออปแปร์-โนซ (hopper-noz) ในภาษาเบรตอน (breton) มีเรื่องเล่าว่า ชาวนาคนหนึ่งชื่อโนแอล การิแยซ (Noël Gariez) ต้องออกไปทำงานในไร่นาไกลบ้านทุกเช้า และกลับบ้านยามมืดค่ำเสมอ เขาได้ยินเสียงร้องของ crieur de nuit ดังมาจากที่ไกล ๆ อยู่หลายหน แต่ไม่เคยเห็นตัวจริง คืนหนึ่ง ขณะที่กำลังเดินทางกลับบ้าน เขาก็ได้ยินเสียงร้อง "ฮือ ฮือ" ของ crieur de nuit โนแอลมองไปรอบ ๆ ตัวแต่ไม่เจอผู้ใด เขาจึงเดินต่อไปเรื่อย ๆ โดยไม่พูดอะไรเพราะรู้ว่าไม่ควรตอบรับเสียงร้องของสิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติตนนี้ ยิ่งโนแอลเร่งฝีเท้า ก็ยิ่งได้ยินเสียงร้องโหยหวนเหมือน

[1] Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.37

[2] Ibid., p.60

เสียงเด็กที่ถูกแม่ทอดทิ้ง ท้ายที่สุดโนแอลก็ถามออกมาว่าเกิดอะไรขึ้น แม่ของเจ้าไปไหน ทันใดนั้นก็ปรากฏร่างสูงใหญ่ของชายคนหนึ่งซึ่งศีรษะของเขามีกลุ่มควันบดบังอยู่ ชายคนนั้นโน้มตัวลงมาโนแอลกลัวมากจึงทำสำคัญมหากางเขน ปีศาจตนนั้นจึงหายตัวไปแต่ยังคงส่งเสียงร้องโหยหวนอยู่เช่นเคย ยังมีปีศาจอีกประเภทคือ lavandière de nuit ในภาษาเบรตอนเรียกว่ากอนเนเรเซ็ด-โนซ (kannerezed-noz) มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับปีศาจตนนี้แตกต่างกันมากมายหลากหลายแบบ แต่ส่วนใหญ่เชื่อกันว่าปีศาจจำพวกนี้เป็นปีศาจที่ถูกลงโทษเนื่องจากตอนที่ยังมีชีวิตอยู่เป็นผู้ซักเสื้อผ้าของคนยากจน แต่พวกเธอกลับใช้ก้อนหินแทนสบู่ซักผ้าเพราะต้องการประหยัดสบู่ เมื่อตายไปจึงถูกลงโทษให้ซักผ้าอยู่เช่นนี้เพื่อชดใช้บาปกรรม และยิ่งไปกว่านั้น ชาวบริตานียังคงเชื่อกันอย่างเหนียวแน่นว่าคนที่เสียชีวิตเป็นคนสุดท้ายของหมู่บ้านในแต่ละปีจะกลายเป็นอองกู (Ankou) และจะนำวิญญาณของผู้ตายคนอื่น ๆ ไปสู่โลกหน้า อองกูมีลักษณะเป็นโครงกระดูก สูงมาก ๆ มีผ้าตราสังห่อหุ้มและมีผมสีขาว มือถือเคียวที่มีด้ามยาว อองกูจะยืนบนรถลากเทียมม้าที่ส่งเสียงเอี๊ยดอ๊าด ชาวบริตานีมักจะได้ยินเสียงเพลารถลากของอองกูส่งเสียงเอี๊ยดอ๊าดเมื่อได้ยินเสียงนี้ ทุกคนจะอยู่ในบ้านเงียบ ๆ เพราะกลัวที่จะต้องประจันหน้ากับอองกู ซึ่งแค่สบตาด้วยก็อาจทำให้ถึงตายได้

ยิ่งกว่านั้น ชาวบริตานียังเชื่อต่อ ๆ กันมาเช่นเดียวกับชาวไอร์แลนด์ว่ามีที่ตั้งของโลกหน้าหรือโลกหลังความตายอยู่สองแห่ง คือ ดินแดนใต้พื้นดินและดินแดนทางทะเล แห่งแรกเป็นดินแดนใต้พื้นดินที่เรียกว่าที่ลุ่มเยิน เอเลซ (Yeun Elez) ตั้งอยู่ใจกลางเทือกเขามงตส์ ดาเร (Monts d'Arrée) ในเขตฟินิสแตร์ เชื่อกันว่าที่นี่มีหลุมโคลนยูดิค (Youdic) ที่คอยดูดกลืนวิญญาณลงไปยังใจกลางพื้นดิน แห่งที่สองเป็นดินแดนทางทะเลมีลักษณะเป็นเกาะขนาดเล็ก ชื่อว่าเกาะเตแวนแน็ค (îlot de Tevennec) ตั้งอยู่กลางทะเลลึกห่างจากแหลมราซ์ (pointe du Raz) ภายหลัง อิทธิพลของศาสนาคริสต์ที่เชื่อว่าโลกหน้าเริ่มตรงปากหลุมฝังศพทำให้ตำนานเก่าแก่เกี่ยวกับโลกหน้าผิดเพี้ยนไป ความสำคัญของดินแดนทั้งสองแห่งจึงลดน้อยลง แต่กระนั้นที่ลุ่มเยิน เอเลซก็ยังคงมีความสำคัญในฐานะเป็นสถานที่กักขังวิญญาณร้ายของผู้ที่ใช้ชีวิตผิดทำนองคลองธรรมซึ่งถูกตัดสินให้เร่ร่อนหรือไม่ก็ไปสิงอยู่ตามบ้านเรือนของผู้คนไปจนกว่าจะชดใช้ความผิดที่ก่อขึ้นจนหมดสิ้น วิญญาณเหล่านี้ก้าวร้าวและดุร้าย เป็นอันตรายต่อผู้ที่มีชีวิตอยู่ บางครั้งจึงต้องมีการเชิญพระมาประกอบพิธีกรรมเพื่อสะกดวิญญาณเอาไว้

« On retrouve aujourd'hui, chez les Bretons, les vestiges de la double tradition irlandaise qui voit dans l'autre monde tantôt une région souterraine, tantôt une région marine. La première est figurée, en Bretagne, par le Yeun Elez où les morts s'engouffrent dans les entrailles du sol par un trou vaseux, le Youdic ; la seconde est figurée par un îlot rocheux, le Tévennec, au large de la pointe du Raz. Mais le mode chrétien de sépulture a contribué à déformer l'ancien mythe. La création des cimetières a dû suggérer l'idée que l'autre monde commençait au seuil de la fosse : il n'a donc pas été localisé dans une région déterminée, spéciale, isolée par des montagnes ou par la mer. Le Yeun Elez s'est vu dépouiller ainsi d'une partie de son prestige : on a continué d'y acheminer les

âmes, mais seulement les âmes inquiètes, dangereuses, celle qu'on ne peut faire tenir en repos que là. »[1]

นอกจากนี้ ชาวบริตานียังเชื่ออีกว่าดาวทั้งหลายที่อยู่บนท้องคือบรรดาวิญญาณของผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว ดาวที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ คือคนตายในครอบครัวเดียวกันที่ได้กลับไปอยู่ร่วมกันอีกครั้ง ดาวที่ส่องสว่างคือวิญญาณที่เสวยสุขชั่วนิรันดร์ ดาวที่แทบจะไม่มีแสงสว่างคือวิญญาณที่ยังวนเวียนชดใช้ความผิดอยู่ ส่วนดาวที่อับแสงคือวิญญาณที่ไม่สำนึกบาปที่ตนกระทำและกลายเป็นวิญญาณที่จะหายสาบสูญไปตลอดกาล

ในปัจจุบัน แม้ผู้คนส่วนใหญ่จะนับถือและเคร่งครัดในศาสนาคริสต์ แต่ตำนานเหล่านี้ยังคงฝังรากลึกอยู่ในความเชื่อและปรากฏให้เห็นในวิถีชีวิตของผู้คนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบทและบรรดาชาวประมงในแคว้นบริตานี

2. การถ่ายทอดคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับความตาย

เนื่องจากในนวนิยายเรื่อง "เสียงครวญจากอดีต" นี้มีเรื่องเล่าตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีตามที่ได้ศึกษามาข้างต้น จึงมีคำศัพท์เกี่ยวกับความตายอยู่มากมาย ได้แก่ คำศัพท์เกี่ยวกับวิญญาณ เช่น âmes errantes, âmes souffrantes คำศัพท์เกี่ยวกับผี ภูตผี ปีศาจ เช่น revenants, fantômes, Esprits de l'ombre คำศัพท์เกี่ยวกับสภาวะหลังความตาย เช่น purgatoire และคำศัพท์เกี่ยวกับพิธีกรรมและชุดที่พระใช้ประกอบพิธี เช่น conjuration, surplis เป็นต้น ซึ่งหลังจากเข้าใจบริบททางความเชื่อและวัฒนธรรมต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วนและเข้าใจคำศัพท์ตามบริบทตำนานของชาวบริตานีเป็นอย่างดีแล้ว ก็จะต้องทำความเข้าใจความหมายของคำศัพท์เหล่านี้ให้ชัดเจนอีกชั้นหนึ่งด้วยการเปรียบเทียบกับความเชื่อของคนไทยโดยศึกษาจากตำราและผู้รู้ หากความเชื่อของชาวบริตานีตรงกันกับความเชื่อของคนไทย ก็จะสามารถนำคำไทยมาถ่ายทอดให้เข้าใจได้ทันที แต่หากความเชื่อนั้นไม่สอดคล้องกับความเชื่อของคนไทย ก็จะต้องหาคำใหม่ที่สะท้อนความเชื่อนั้นอย่างถูกต้องชัดเจนมาถ่ายทอดให้คนไทยเข้าใจตรงกันตามการรับรู้และความนิยมใช้ของคนไทย

คำศัพท์เกี่ยวกับวิญญาณ

การศึกษาตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานี ทำให้ทราบว่าชาวบริตานีเชื่อว่ามีวิญญาณมากมายหลายชนิดแตกต่างกัน วิญญาณเหล่านี้เมื่อออกจากร่างก็จะวนเวียนอยู่จนกว่าจะจากไปชั่วนิรันดร์ คำว่า วิญญาณ หรือ âme มีความหมายตามพจนานุกรม le Petit Robert ว่า "Principe spirituel de l'homme, conçu comme séparable du corps, immortel et jugé par Dieu"[2] ซึ่งตรงกับความเชื่อของคนไทยที่ว่า วิญญาณ หมายถึง "สิ่งที่เชื่อกันว่ามีอยู่ในกายเมื่อมีชีวิต เมื่อตายจะออกจากกายล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่"[3] แต่ที่แตกต่างจากความเชื่อของคนไทยก็คือชาวบริตานีเชื่อว่ามีวิญญาณหลายประเภท ได้แก่ âmes errantes, âmes souffrantes, âmes en peine, âmes défuntes, âmes perdues และ damnés ดังนั้นจึงต้องศึกษาให้เข้าใจความหมายชัดเจนตามความเชื่อของชาวบริตานีเสียก่อนแล้วจึงค้นหาคำไทยมาถ่ายทอดให้ผู้อ่านชาวไทยเข้าใจตรงกัน

---

[1] Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.62-63

[2] Les Dictionnaires Le Robert, Le Petit Robert 2014, (Paris: Le Robert, 2013), s.vv. "âme."

[3] ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542, อ้างคำว่า "วิญญาณ."

คำว่า âmes errantes เป็นวิญญาณที่ไม่มีที่สิงสถิตแน่นอน จะร่อนเร่ไปตามถนนหนทางหรือสิงสถิตตามบ้านเรือน ยังไม่ได้รับการพิพากษาให้ไปอยู่บนสวรรค์หรือตกนรก ดังนั้นจึงเรียกวิญญาณประเภทนี้ว่า “วิญญาณที่เร่ร่อน”

คำว่า âmes souffrantes หมายถึง วิญญาณที่กำลังชดใช้บาปและทนทุกข์ทรมานจากบาปที่กระทำไว้ จึงเหมาะจะเรียกวิญญาณประเภทนี้ว่า “วิญญาณที่กำลังทนทุกข์ทรมาน”

คำว่า âmes en peine นั้นจัดอยู่ในประเภทเดียวกับ âmes errantes และ âmes souffrantes ที่ยังไม่ได้ถูกพิพากษาให้ไปยังนรกหรือสวรรค์ ในภาษาฝรั่งเศสมีสำนวนที่ว่า être comme une âme en peine หมายถึง très triste ดังนั้น âmes en peine จึงหมายถึง วิญญาณที่กำลังรับโทษและกำลังโศกเศร้า จึงถ่ายทอดว่า “วิญญาณที่กำลังโศกเศร้า”

คำว่า damnés ในภาษาฝรั่งเศสให้คำจำกัดความไว้ว่า “Condamné aux peines de l’enfer”[1] หมายถึง ถูกตัดสินให้ตกนรกไปแล้ว ซึ่งในตำนานของอนาตอล เลอ บราซหมายถึงวิญญาณทั้งหลายที่ถูกตัดสินให้ตกนรก จึงถ่ายทอดเป็นภาษาไทยได้ว่า “วิญญาณที่ถูกตัดสินให้ตกนรกไปแล้ว”

ตัวอย่าง

ต้นฉบับ

*[...] Les **âmes errantes, les âmes** qui hantent les maisons et les landes et avec qui s’entretiennent les vivants, ce sont toutes ou presque toutes les **âmes souffrantes** qui n’ont pas encore achevé la pénitence que leur avaient méritée leurs péchés. Les **damnés** sont à jamais perdus ; [...] Les revenants, si méchants qu’ils puissent être, ne sont point d’ordinaire des démons, ce sont des **âmes en peine.***[2]

บทแปล

[...] ***วิญญาณที่เร่ร่อน วิญญาณ****ที่สิงอยู่ตามบ้านช่อง ตามห้วยหนองคลองบึงและวิญญาณที่คนที่ยังมีชีวิตอยู่พูดคุยด้วยนั้น ทั้งหมดหรือแทบทั้งหมดเป็น****วิญญาณที่กำลังทุกข์ทรมาน****ซึ่งยังไม่ได้รับโทษให้สาสมกับบาปกรรมที่กระทำไว้ **วิญญาณที่ถูกตัดสินให้ตกนรกไปแล้ว**จะสาบสูญไปตลอดกาล [...] ส่วนผีที่ไม่ว่าจะดุร้ายแค่ไหน โดยปกติแล้วจะไม่ใช่ปีศาจแม้แต่น้อย แต่เป็นบรรดา **วิญญาณที่กำลังโศกเศร้า*** (น. ๑๒๗)[3]

คำว่า âmes défuntes มีความหมายตรงตัวว่า des âmes qui sont mortes แต่ในหนังสือตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีตะวันตก บทที่ 6 ชื่อตอน L’Anaon อนาตอล เลอ บราซ เขียนไว้ว่า “Tant qu’il fait jour, la terre est aux vivants ; le soir venu, elle appartient aux âmes défuntes. Les honnêtes gens font en sorte de dormir, toutes portes closes, à l’heure des revenants.”[4] ดังนั้น âmes défuntes จึงน่าจะหมายถึง วิญญาณของคนที่ตายไปแล้ว จึงถ่ายทอด âmes défuntes ได้ว่า “วิญญาณคนตาย”

---

[1] Les Dictionnaires Le Robert, Le Petit Robert 2014, (Paris: Le Robert, 2013), s.vv. “damné.”

[2] Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.100

[3] ตัวอย่างบทแปลทั้งหมดในบทความนี้คัดมาจาก กานต์ชนก สมภักดี,บทแปลนวนิยายเรื่อง “เสียงครวญจากอดีต” ของเนลลี อาลารด์ พร้อมบทวิเคราะห์” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ภาควิชาการแปลภาษาฝรั่งเศส–ไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗). รายละเอียดในวงเล็บหลังแต่ละตัวอย่างระบุเลขหน้าตามที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์

[4] https://fr.wikisource.org/wiki/La_L%C3%A9gende_de_la_mort_en_ Basse-Bretagne/L%E2%80%99anaon

คำว่า âmes perdues ตามตำนานเชื่อว่าเป็นวิญญาณที่เมื่อได้รับการลงโทษให้ต้องตกนรกแล้วจะหายไปตลอดกาล จึงถ่ายทอดว่า "วิญญาณที่สาบสูญไป"

ตัวอย่าง

ต้นฉบับ

*Les nuits d'étoiles nous apprennent combien il y a d'**âmes défuntes**, depuis que le monde est monde. Les étoiles qui brillent très clair sont les âmes qui jouissent de la gloire éternelle ; les étoiles qui brillent à peine sont les âmes qui n'ont pas encore terminé leur purgatoire ; les étoiles qui brûlent tristement et sans éclat sont les **âmes perdues**.*[1]

บทแปล

*ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาแล้ว คืนที่มีดวงดาวบนท้องฟ้าบอกให้เรารู้ว่ามี**วิญญาณคนตาย**อยู่จำนวนเท่าใด ดวงดาวที่ส่องสว่างสุกใสคือวิญญาณที่เสวยสุขชั่วนิรันดร์อยู่บนสวรรค์ ดวงดาวที่แทบจะไม่ส่องแสงคือวิญญาณที่ยังชดใช้ความผิดในไฟชำระไม่หมดสิ้น ส่วนดวงดาวที่มอดริบหรี่และอับแสงนั้นคือ**วิญญาณที่สาบสูญไป*** (น. ๑๗๑)

คำศัพท์เกี่ยวกับคนตาย และผี ภูตผี ปีศาจ

ผี คือ สิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนให้เห็นได้ อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งผีที่ดีและผีร้าย ส่วนคำว่า ภูต นั้นมีความหมายเช่นเดียวกันกับผี คนไทยจึงมักเรียกวิญญาณคนตายที่มาปรากฏกายให้เห็นรวม ๆ ว่า ภูตผี ไม่ได้แบ่งแยกชัดเจน ความเชื่อที่ว่าคนที่เสียชีวิตไปแล้วกลายเป็นผีกลับมายังโลกมนุษย์นั้นเป็นสากล ไม่ว่าชนชาติใด ศาสนาใด แต่ก็อาจจะมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นจึงต้องศึกษาความหมายของคำศัพท์เหล่านี้ให้เห็นข้อแตกต่างชัดเจน

คำว่า le mort หมายถึง คนที่เสียชีวิตไปแล้ว มีความหมายเดียวกันกับคำว่า le défunt ซึ่งคนไทยนิยมเรียกว่า คนตาย หรือ ผู้ตาย ในที่นี้ไม่เลือกใช้คำว่า ผู้ตาย เพราะในภาษาไทย คำว่าผู้ตาย เป็นคำที่นิยมใช้ในบริบทของพิธีศพเพื่อให้เกียรติคนที่เสียชีวิต โดยทั่วไป คนไทยก็เรียกผู้ที่เสียชีวิตไปแล้วว่า คนตาย จึงถ่ายทอด le mort และ le défunt ว่า "คนตาย" ตามความนิยมใช้ของคนไทย นอกจากนี้ ในตำนานมีการกล่าวถึง la Mort ที่ขึ้นต้นด้วยตัวอักษรพิมพ์ใหญ่และอยู่ในบริบทของตำนานซึ่งหมายถึง อองกู (Ankou) ของชาวบริตานี อองกูตนนี้จะโดยสารรถม้ามารับเอาวิญญาณของคนที่ตายแล้วไปยังโลกหน้า คนไทยเองก็เชื่อตรงกันว่าโลกหน้าหรือยมโลก คือ โลกของคนตาย มีเจ้าพนักงานต่าง ๆ คอยจัดการดูแล ได้แก่ ยมราช[2] คือ "เทพผู้เป็นใหญ่ประจำยมโลก" พญายม[2] คือ "เจ้าแห่งความตาย, เจ้าแห่งนรก" ยมบาล[3], ยมพบาล[3] (ภาษาปาก) คือ "เจ้าพนักงานเมืองนรก มีหน้าที่ลงโทษทรมานคนที่ตกนรกตามคำสั่งของพญายม" และ ยมทูต[3] "ผู้นำคนตายไปยังเมืองนรก" จะเห็นได้ว่า ยมทูต ในความเชื่อของคนไทยทำหน้าที่อย่างเดียวกันกับ la Mort ของชาวบริตานี จึงถ่ายทอด la Mort ว่า "ยมทูต" ตามการรับรู้ของคนไทย

---

[1] Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.132

[2] มติชน, พจนานุกรมฉบับมติชน. (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๔๖๗), อ้างคำว่า "ยมราช," "พญายม.

[3] ๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๒, อ้างคำว่า "ยมบาล," "ยมพบาล," "ยมทูต."

ตัวอย่าง

ต้นฉบับ

[...] ***Le mort*** *est « parti », mais la vie qu'il mène dans sa nouvelle résidence est identique à celle qu'il menait autrefois.* ***Le défunt*** *garde sa forme matérielle, son extérieur physique, tous ses traits.* [...][1]

บทแปล

[...] ***คนตาย*** *"จากไป" แต่การดำเนินชีวิตในที่พำนักแห่งใหม่ของเขาก็เหมือนกับการดำเนินชีวิตของเขาเมื่อครั้งกระโน้นไม่ผิดเพี้ยน* ***คนตาย*** *จะยังคงรูปกาย ลักษณะร่างกายภายนอก และลักษณะเด่นทุกอย่างของเขาเอาไว้* [...] (น. ๔๑)

ต้นฉบับ

Ce ne sont pas, au reste, seulement les âmes en peine que la nuit on peut rencontrer par les chemins, c'est aussi ***la Mort*** *même, l'Ankou. Il n'est guère de Breton qui n'ait entendu l'essieu grinçant de sa charrette. Lorsqu'on entend le grincement sinistre, chacun se tient dans sa maison bien tranquille et bien coi ; l'on craint de se rencontrer face à face avec le squelette drapé d'un linceul dont le regard seul donne le trépas.*[2]

บทแปล

*นอกจากนั้น ยามค่ำคืน ไม่ได้มีแต่วิญญาณที่โศกเศร้าอยู่เท่านั้นที่เราจะได้พบเจอตามถนนหนทาง แต่ยังมี****ยมทูต****หรือออองกูอีกด้วย ชาวบริตานีส่วนใหญ่จะได้ยินเพลารถลากของยมทูตส่งเสียงเอี๊ยดอ๊าด เมื่อได้ยินเสียงเอี๊ยดอ๊าดน่ากลัวนี้ ทุกคนจะอยู่ในบ้านนิ่ง ๆ เงียบ ๆ เพราะต่างก็กลัวที่จะต้องประจันหน้ากับโครงกระดูกที่ห่อหุ้มผ้าตราสังซึ่งแค่สบตาก็ทำให้ถึงตายได้* (น. ๒๙)

คำว่า revenant มีความหมายตามพจนานุกรม Le Petit Robert ว่า "âme d'un mort que l'on suppose revenir de l'autre monde sous une apparence physique"[3] หมายถึง วิญญาณของคนตายที่กลับมายังโลกมนุษย์และปรากฏให้เห็นในรูปลักษณ์ต่าง ๆ กัน ซึ่งคนไทยมักเรียกรวม ๆ ว่า ผี ดังนั้น จึงถ่ายทอด revenant ว่า "ผี" ตามการรับรู้ของคนไทย

ตัวอย่าง

ต้นฉบับ

[...] *À titre de revenants anonymes toutefois, et sans autres attributions définies que d'êtres de mystérieux semeurs d'épouvante.* [...][4]

บทแปล

[...] *แต่ถึงกระนั้นก็เป็นผีนิรนามและไม่มีการกำหนดประเภทอื่น ๆ ให้ชัดเจนนอกจากเป็นสิ่งมีชีวิตลึกลับที่ก่อให้เกิดความหวาดกลัวไปทั่ว* [...] (น. ๓๗)

คำว่า fantôme มีความหมายตามพจนานุกรม le Petit Robert ว่า "Apparition surnaturelle d'une personne morte (soit sous son ancienne apparence, soit dans la tenue caractéristique

---

1 Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.37

2 Ibid., p.27

3 Les Dictionnaires Le Robert, Le Petit Robert 2014, Paris: Le Robert, 2013, s.vv. "revenant."

4 Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.33

attribuée aux fantômes : suaire, chaîne, etc.)"[1] หมายถึง คนที่ตายไปแล้วและมาปรากฏกายให้เห็นในลักษณะที่ผิดธรรมชาติ อาจจะมาในรูปร่างเหมือนที่เคยมีชีวิตอยู่ หรือนุ่งห่มเสื้อผ้าที่บ่งบอกว่าเป็นคนตาย ซึ่งในภาษาไทยมีคำเรียกที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ได้แก่ ผี ภูตผี ปีศาจ นอกจากนั้นในตำนานของ อนาตอล เลอ บราซ ยังบอกอีกว่าผู้คนสับสนระหว่าง fantômes และ personnages purement fantastiques ในที่นี้ personages ไม่มีความหมายเกี่ยวข้องกับตัวละครตัวใดตัวหนึ่งในบทละครหรือนวนิยายตรงตัวตามรูปคำ แต่บ่งว่าเป็นรูปร่างของสิ่งมีชีวิตเหนือธรรมชาติที่ผู้คนจินตนาการขึ้นมาเอง ดังนั้นจึงถ่ายทอด fantômes ว่า "ปีศาจของคนตาย" เพื่อให้แตกต่างจาก revenant ที่ถ่ายทอดไปแล้วข้างต้นว่า ผี และแตกต่างจาก personnages purement fantastiques ซึ่งก็คือปีศาจ เช่นเดียวกัน แต่เป็นปีศาจที่เกิดจากจินตนาการ ไม่มีที่มาที่ไป และไม่เกี่ยวข้องกับคนที่ตายไปแล้วแต่อย่างใด จึงถ่ายทอด personnages purement fantastiques ว่า "ปีศาจในจินตนาการล้วน ๆ"

คำว่า lavandière de nuit ตามตำนานเชื่อกันว่าปีศาจประเภทนี้มีลักษณะเป็นปีศาจสาวที่ถูกลงโทษให้ออกมาซักผ้าในยามค่ำคืน จึงสามารถถ่ายทอดเป็นภาษาไทยให้เห็นภาพได้ว่า "ปีศาจสาวซักผ้ายามราตรี"

คำว่า Esprits de l'ombre ตามบริบทของตำนานจะใช้เรียกปีศาจที่ผู้คนจินตนาการขึ้นมาเนื่องจากกลัวความมืด แม้ว่าจริง ๆ แล้วคำว่า esprit จะหมายถึง จิตหรือวิญญาณ แต่ในตำนานที่ยกมานี้กำลังกล่าวถึงปีศาจต่าง ๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคำว่า Esprits ขึ้นต้นด้วยอักษรตัวพิมพ์ใหญ่ ซึ่งสื่อว่าเป็นชื่อเฉพาะ จึงถ่ายทอด Esprits de l'ombre ให้คนไทยเข้าใจตามบริบทว่า "ปีศาจที่เกิดจากความมืด"

นอกจากนี้ยังมีปีศาจอีกประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญและได้รับการกล่าวถึงในตำนานนี้คือ crieur de nuit หมายถึงปีศาจตามตำนานของชาวบริตานีที่ส่งเสียง "ฮือ ฮือ" ตอนกลางคืน คล้ายเสียงร้องของเด็ก ซึ่งคนที่ได้ยินไม่ควรตอบรับเสียงร้องดังกล่าวเนื่องจากจะทำให้ปีศาจออกมาปรากฏกาย คำว่า crieur มาจากกริยา crier หมายถึง ร้องตะโกน ร้องเสียงดัง หากดูจากลักษณะเสียงร้องโหยหวนของปีศาจแล้วน่าจะเป็นเสียงร้องครวญครางหรือร้องรำพัน จึงถ่ายทอดชื่อ crieur de nuit เป็นภาษาไทยได้ว่า "ปีศาจคร่ำครวญยามราตรี" ที่น่าสนใจก็คือ เนลลี อาลารด์ได้นำชื่อปีศาจตนนี้มาตั้งชื่อนวนิยายของเธอ แต่ในการแปลชื่อเรื่องนั้นจะไม่นำชื่อปีศาจมาถ่ายทอดโดยตรง เพราะไม่ใช่แก่นเรื่อง จึงต้องพยายามคิดชื่อเรื่องขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อ และเมื่อวิเคราะห์เนื้อหาของนวนิยายเรื่องนี้ก็พบว่าผู้เล่าเรื่องหวนนึกความทุกข์ที่เกิดขึ้นในอดีตที่ยังฝังใจมาจนถึงบัดนี้ เปรียบเสมือนเสียงฝันร้ายในอดีตที่รบกวนจิตใจเธออยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเพื่อให้สะท้อนความรู้สึกเจ็บปวดและขมขื่นของผู้เล่าเรื่องตามที่ผู้เขียนต้องการสื่อ จึงถ่ายทอดชื่อเรื่องว่า "เสียงครวญจากอดีต"

ตัวอย่าง

ต้นฉบับ

En Bretagne comme en Irlande, la confusion s'est produite de bonne heure entre les ***personnages purement fantastiques***

[1] Les Dictionnaires Le Robert, Le Petit Robert 2014, (Paris: Le Robert, 2013), s.vv. "fantôme."

*et les **fantômes**. C'est ainsi que les formes redoutables, primitivement engendrées par la peur des ténèbres, sont, à la longue, devenues des morts. Les kannerezed-noz (**lavandières de nuit**), le hopper-noz (**crieur de nuit**), et de manière générale, tous les **Esprits de l'ombre**, à mesure que progressait le catholicisme et que s'obscurcissait dans la croyance populaire la notion de leur caractère antérieur, ont été rangés de même parmi les revenants*. [...][1]

บทแปล

*ในแคว้นบริตานีนั้นก็เหมือนกับในประเทศไอร์แลนด์ ผู้คนสับสนระหว่าง**ปีศาจในจินตนาการล้วน ๆ** กับ**ปีศาจของคนตาย**มาแต่ไหนแต่ไร ด้วยเหตุนี้ รูปร่างอันน่าสยดสยองที่แต่เดิมเกิดขึ้นเพราะความกลัวความมืดนั้น พอนานวันเข้าก็ได้กลายเป็นปีศาจของคนตาย ยิ่งศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกก้าวหน้าไปและยิ่งแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะนิสัยก่อนหน้านี้ของปีศาจในจินตนาการในความเชื่อของผู้คนชัดเจนน้อยลง พวกกอนเนเรแซ็ด โนซ (**ปีศาจสาวซักผ้ายามราตรี**) ออปแปร์ โนซ (**ปีศาจครำ่ครวญยามราตรี**) หรือกล่าวโดยสรุปก็คือปีศาจที่เกิดจากความมืดทั้งหมดก็จะยิ่งถูกจัดให้เป็นผีไปแบบเดียวกัน* [...] (น. 37)

คำว่า démon ในภาษาฝรั่งเศสมีความหมายว่า "Être surnaturel, bon ou mauvais"[2] และหากใช้กล่าวถึงคนก็จะเป็นคนที่ néfaste หรือ méchant ส่วนในภาษาไทยนั้น พจนานุกรมภาษาฝรั่งเศส–อังกฤษ–ไทย ฉบับ น.อ. พระเรี่ยมวิรัชชพากย์ ให้ความหมายของ démon ไว้ว่า "ผี, ปีศาจ, ภูช, มาร, คนดุร้ายใจฉกรรจ์"[3] ปกติคนไทยเรียกรวม ๆ ว่า ปีศาจ โดยมีความหมายในทางชั่วร้ายแฝงอยู่ มักจะเป็นวิญญาณที่ดุร้ายและสร้างความเดือดร้อน มีรูปร่างหลายแบบ เช่น มนุษย์ สัตว์ ยักษ์ เป็นต้น ต่างจากผีหรือปีศาจทั่วไป อาจนำมาใช้บอกลักษณะนิสัยของคนที่ไม่ดี มีจิตใจชั่วร้ายก็ได้ เช่น เธอมันปีศาจชัด ๆ ดังนั้น จึงถ่ายทอด démon ว่า "ปีศาจ" เช่นเดียวกับ fantôme

ตัวอย่าง

ต้นฉบับ

[...] *Les damnés sont à jamais perdus ; une fois enfermés dans l'enfer avec les **démons**, on n'entend plus d'ordinaire parler d'eux.* [...][4]

บทแปล

[...] *วิญญาณที่ถูกลงโทษให้ต้องตกนรกจะสาบสูญไปตลอดกาล เมื่อพวกมันถูกจับขังในนรกรวมกับพวก**ปีศาจ** โดยปกติแล้วเราจะไม่ได้ยินผู้คนเอ่ยถึงพวกมันอีกต่อไป* [...] (น. ๑๒๗)

คำศัพท์เกี่ยวกับโลกหลังความตาย

ตามความเชื่อของชาวบริตานีตะวันตกนั้น เมื่อคนเราตายไปแล้ว วิญญาณจะออกจากร่างและชดใช้บาปอยู่ใน purgatoire เพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์รอคำพิพากษาว่าจะได้ไป paradis หรือ enfer คนที่สำนึกในบาปและชดใช้บาปจนหมดสิ้น

---

[1] Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.32-33

[2] Les Dictionnaires Le Robert, Le Petit Robert 2014, (Paris: Le Robert, 2013), s.vv. "démon."

[3] ศาสตราจารย์ น.อ. พระเรี่ยมวิรัชชพากย์ ร.น.. พจนานุกรมฝรั่งเศส–อังกฤษ–ไทย พร้อมด้วยคำอ่าน, กรุงเทพฯ: นครเขษมบุ๊คสโตร์, ๒๕๓๗, อ้างคำว่า "démon."

[4] Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.100

จะได้ขึ้นไปเสวยสุขนิรันดร์ที่ paradis ส่วนคนที่ไม่สำนึกในบาปจะต้องลงไปรับโทษใน enfer และจะหายสาบสูญไปตลอดกาล สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องนรก–สวรรค์ของคนไทยที่ว่าคนที่ทำความดีจะได้ขึ้น สวรรค์ อันเป็นที่อยู่ของเทพยดา ส่วนนรกนั้นอยู่ใต้ดิน มีไว้กักขังผู้ที่ทำบาปและมียมบาลคอยลงโทษ ทรมานตามคำสั่งของพญายม สำหรับความเชื่อเรื่อง purgatoire นั้นเป็นความเชื่อของผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์ พจนานุกรม le Petit Robert ให้ความหมายของ purgatoire ไว้ว่า "[...] Lieu où les âmes des justes expient leurs péchés avant d'accéder à la félicité éternelle."[1] ส่วนในพจนานุกรมฝรั่งเศส–อังกฤษ–ไทย ของ น.อ. พระเรี่ยมวิรัชชพากย์ ร.น. ให้ความหมาย purgatoire ว่า ไฟชำระ (สถานที่ชำระวิญญาณให้บริสุทธิ์ก่อนขึ้นสวรรค์)[2] ซึ่งมองว่าเป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่วิญญาณทั้งหลายจะต้องเดินทางไปหลังออกจากร่าง แต่เมื่อสอบถามกับชาวคริสต์จริง ๆ แล้ว purgatoire นั้นไม่เชิงว่าเป็นสถานที่ แต่เป็นสภาวะทางจิตใจที่วิญญาณต้องเผชิญเพื่อชำระบาปที่ตนกระทำ เชื่อกันว่าเมื่อเข้าสู่สภาวะนี้ จิตใจจะร้อนรุ่มเหมือนไฟเผา แม้แต่คนที่ยังมีชีวิตอยู่ก็สามารถเข้าสู่สภาวะนี้ได้ เช่น ผู้ที่ทรมานจากอาการเจ็บป่วยก็ถือว่ากำลังทนทุกข์จากบาปที่เคยกระทำไว้ คริสต์ศาสนิกชนชาวไทยทั่วไปเรียกสภาวะเช่นนี้ว่า "ไฟชำระ" ดังนั้นจึงถ่ายทอด purgatoire ตามความนิยมใช้ของชาวคริสต์ได้ว่า "ไฟชำระ" ส่วน enfer และ paradis ที่มีความหมายคล้ายกับนรกและสวรรค์ของไทยนั้นสามารถถ่ายทอดตามการรับรู้ของคนไทยได้ว่า "นรก" และ "สวรรค์"

ตัวอย่าง

ต้นฉบับ

*Si l'intérêt des conteurs de légendes s'est tout spécialement porté en Basse-Bretagne sur les voyages en **paradis** et en **enfer**, et s'il s'est écarté, au contraire, des voyages en **purgatoire**, c'est que l'on est déjà très largement renseigné sur le **purgatoire** par d'autres moyens, tandis que l'on n'a que de bien rares nouvelles de l'enfer et du paradis*. [...][3]

บทแปล

*หากบรรดาผู้เล่าตำนานทั้งหลายพุ่งความสนใจเป็นพิเศษไปที่เรื่องการเดินทางขึ้นสวรรค์และลงนรกในแคว้นบริตานีตะวันตก และหากในทางกลับกัน พวกเขาหันเหความสนใจไปจากเรื่องการเดินทางอยู่ในไฟชำระ นั่นเป็นเพราะว่าเราได้รับความรู้เกี่ยวกับไฟชำระด้วยวิธีอื่น ๆ มามากแล้ว ในขณะที่เราไม่ค่อยได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับ**สวรรค์**และ**นรก**นัก* [...] (น. ๑๒๗)

คำศัพท์เกี่ยวกับพิธีกรรมและชุดที่พระใช้สวมเพื่อประกอบพิธี

ชาวบริตานีเชื่อว่าบรรดาวิญญาณโหดร้ายที่ยังคงเร่ร่อนและวนเวียนอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านหรือตามถนนหนทางมักจะทำอันตรายผู้คนและก่อความหวาดกลัวไปทั่ว จำเป็นต้องหาทางกำจัดและมีเพียงพระเท่านั้นที่มีอำนาจปราบผีได้ แต่ต้องเป็นพระที่รู้คาถา เมื่อพระได้

---

[1] Les Dictionnaires Le Robert, Le Petit Robert 2014, (Paris: Le Robert, 2013), s.vv. "purgatoire."

[2] ศาสตราจารย์ น.อ. พระเรี่ยมวิรัชชพากย์ ร.น.. พจนานุกรมฝรั่งเศส-อังกฤษ-ไทย พร้อมด้วยคำอ่าน, (กรุงเทพฯ: นครเขษมบุ๊คสโตร์, ๒๕๓๗), อ้างคำว่า "purgatoire."

[3] Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.100

รับเชิญให้มาทำพิธีกรรมที่เรียกว่า conjuration ท่านจะสวม surplis และถือ étole เป็นอาภรณ์สำหรับประกอบพิธี เมื่อมาถึงบ้านที่มีวิญญาณร้ายสิงสถิตอยู่ ท่านจะถอดรองเท้าเพื่อที่จะเดินแกะรอยวิญญาณไปจนถึงธรณีประตูห้องที่ร่องรอยของมันสิ้นสุดลง จากนั้นพระจะเดินเข้าไปในห้อง ปิดประตูขังตนเองและต่อสู้กับวิญญาณร้ายอยู่ในห้องตามลำพัง ส่วนผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านจะหลบมุมอยู่นอกห้องด้วยความหวาดกลัว เมื่อพระเป็นผู้ได้รับชัยชนะ ท่านจะร่ายคาถาส่งวิญญาณชั่วร้ายไปสิงอยู่ในร่างของสัตว์แล้วนำไปปล่อยตามทุ่งหญ้า ดังนั้นเมื่อดูจากบริบทในตำนานแล้ว พิธีนี้จึงหมายถึงพิธีที่พระขับไล่เหล่าวิญญาณร้ายออกไป ตรงกับคำว่าไล่ผี ในภาษาไทยซึ่งเป็นพิธีกรรมตามความเชื่อทางไสยศาสตร์ ผู้ที่มาทำพิธีคือบรรดาร่างทรงหมอผี ซึ่งจะร่ายมนตร์ไล่ผี อุปกรณ์ที่ใช้มักจะเป็นสายสิญจน์ ข้าวสารเสก มีดหมอ ฯลฯ อันเป็นสิ่งที่ปลุกเสกขึ้นมาใช้ทำร้ายวิญญาณให้ได้รับความทรมานแสนสาหัสแล้วยอมหยุดสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้คน คนไทยเรียกพิธีกรรมนี้ว่า พิธีไล่ผี หรือพิธีขับไล่ผี แตกต่างจากพิธีกรรมของชาวบริตานีที่แค่ขับไล่วิญญาณร้ายออกไป ไม่ใช่ตัวผี ดังนั้นจึงถ่ายทอด conjuration ว่า “พิธีขับไล่วิญญาณชั่วร้าย” ส่วนชุดที่พระผู้ประกอบพิธีสวมใส่ ได้แก่ surplis และ étole นั้น เป็นอาภรณ์ศักดิ์สิทธิ์ที่พระใช้สวมเพื่อประกอบพิธีกรรม คำว่า surplis หมายถึง “เสื้อคลุมตัวยาวถึงเข่าทำด้วยผ้าลินินสีขาวแขนกว้าง”[1] ส่วนคำว่า étole หมายถึง “ผ้าคล้องคอ [...] ที่ใช้สวมทับเสื้อขาวยาว มีขนาดเล็กซึ่งผู้ได้รับศีลบวชจะสวมเป็นอาภรณ์ศักดิ์สิทธิ์ [...]”[2] จากการศึกษาข้อมูลในเว็บไซต์ของหอจดหมายเหตุอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ และเว็บไซต์อัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ ทำให้ทราบว่าชาวคริสต์ในประเทศไทยนิยมเรียก surplis ว่า เสื้อซูพลีส์ และเรียก étole ว่าผ้าสโตลา จึงแปลคำศัพท์ทั้งสองคำเป็นภาษาไทยได้ว่า “เสื้อซูพลีส์” และ “ผ้าสโตลา” ตามการรับรู้ในหมู่คริสต์ศาสนิกชนชาวไทย

ตัวอย่าง

ต้นฉบับ

*Quand le prêtre est appelé pour **une conjuration**, il revêt son surplis et tient à la main son étole. Arrivé dans la maison hantée, il se déchausse, car il faut qu'« il soit prêtre jusqu'à la terre ». Pour qu'il puisse reconnaître les traces du mort, les gens de la maison ont eu soin, dès la veille, de répandre sur le sol de terre battue du sable ou de la cendre fine. Le prêtre suit à la piste les traces du mort et s'enferme dans la pièce au seuil de laquelle elles paraissent s'arrêter. C'est là qu'est gîté le mauvais revenant. Là aussi s'engage entre le prêtre et lui un terrible combat. On a vu des prêtres sortir de ces rencontres pâles, exténués, ruisselant de sueur. Tout le temps que dure le sinistre tête-à-tête, les gens de la maison se tiennent tapis au coin du foyer, muets d'épouvante. Ils se bouchent les oreilles pour tâcher de n'entendre point le vacarme effrayant qui se fait là-haut. Chacun se demande avec*

[1] http://haab.catholic.or.th/churchbkk/truecatholic/true27/true27.html

[2] http://www.catholic.or.th/spiritual/tips/tipsymbol/sym025.html

anxiété qui l'emportera, de l'âme méchant ou de l'homme de Dieu.[1]

บทแปล

*เมื่อพระได้รับเชิญมาทำ**พิธีขับไล่วิญญาณชั่วร้าย** ท่านจะสวม**เสื้อซูพลีส์**และถือ**ผ้าสโตลา** เมื่อมาถึงบ้านที่มีวิญญาณร้ายสิงอยู่ ท่านจะถอดรองเท้าเพราะ "ความเป็นพระของท่านจะต้องรับรู้ได้ถึงพื้นดิน" ส่วนผู้คนที่อาศัยอยู่ในบ้านจะทำหน้าที่โปรยทรายหรือขี้เถ้าละเอียดลงบนพื้นดินที่ปรับหน้าดินไว้เรียบตั้งแต่เมื่อวันก่อนหน้านี้เพื่อที่พระจะได้แกะรอยคนตายได้ พระจะสะกดรอยไปตามทางเดินของคนตายและขังตนเองอยู่ในห้องซึ่งดูเหมือนรอยเท้าของคนตายจะหยุดอยู่ตรงธรณีประตู ตรงนี้แหละที่ผีร้ายสิงสถิตอยู่ และตรงนี้เช่นกันที่มีการสู้รบตุเดือดระหว่างพระและผี หลังการต่อสู้ เราจะเห็นบรรดาพระเดินออกมาด้วยใบหน้าซีดเซียว หมดเรี่ยวหมดแรงและเหงื่อชุ่มโชกตลอดเวลาที่การต่อสู้แบบตัวต่อตัวอันน่าสะพรึงกลัวนี้ดำเนินไป คนที่อาศัยอยู่ในบ้านจะหมอบซุกอยู่ตรงมุมบ้าน ปิดปากเงียบด้วยความตื่นตระหนก พวกเขาจะอุดหู พยายามจะไม่ให้ได้ยินเสียงอึกทึกครึกโครมน่ากลัวที่ดังมาจากข้างบน แต่ละคนถามตนเองด้วยความกระวนกระวายใจว่าใครจะชนะวิญญาณชั่วร้ายหรือคนของพระเจ้า* (น. ๑๐๑)

สรุป

จะเห็นได้ว่าในการแปลตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีในนวนิยายเรื่อง "เสียงครวญจากอดีต" ของเนลลี อาลารด์ ตามทฤษฎีการแปลแบบยึดความหมาย (Théorie interprétative de la traduction) แห่งสถาบัน E.S.I.T นั้น อันดับแรก ผู้แปลจะต้องศึกษาค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเชื่อโบราณของชาวบริตานีเกี่ยวกับโลกหลังความตายและเรื่องของภูตผี ปีศาจเพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอ ในขณะเดียวกันก็ต้องศึกษาคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องควบคู่กันไป เมื่อถึงระดับของการถ่ายทอด ต้องถ่ายทอดเนื้อหาทางวัฒนธรรมและความเชื่อเหล่านี้ให้ถูกต้องตรงตามที่ศึกษามาและตรงกับที่ผู้เขียนต้องการสื่อ โดยการเทียบเคียงความเชื่อเรื่องโลกหลังความตายของชาวบริตานีกับความเชื่อเดียวกันของคนไทย หากพบคำที่มีความหมายตรงกันในภาษาไทยก็สามารถใช้คำนั้นได้ทันที แต่หากไม่มีคำที่สื่อตรงกันในภาษาไทยจะต้องคิดคำใหม่มาถ่ายทอดให้ตรงกับการรับรู้ของคนไทย เพื่อให้ผู้อ่านไทยสามารถเข้าใจตำนานเกี่ยวกับความตายของชาวบริตานีได้อย่างถูกต้องและตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมและความเชื่อเกี่ยวกับความตายตามที่ผู้เขียนต้องการสื่อ

[1] Alard, Nelly. Le crieur de nuit. Gallimard. 2010. p.81

บรรณานุกรม

กานต์ชนก สมภักดี. (๒๕๕๗). *บทแปลเรื่อง "เสียงครวญจากอดีต" ของเนลลี อาลารด์ พร้อมบทวิเคราะห์.* วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์, สาขาการแปลภาษาฝรั่งเศส–ไทย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มติชน. (๒๕๔๗). *พจนานุกรมฉบับมติชน,* กรุงเทพฯ: มติชน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๖). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒,* กรุงเทพฯ.: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

เลเดแรร์, เอ็ม, และคณะ. (๒๕๔๐). *ศาสตร์การแปล: รวมบทความเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ,* (จิระพรรษ์ บุณยเกียรติ และคณะ, ผู้แปล). นพพร ประชากุล (บรรณาธิการ). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศาสตราจารย์ น.อ. พระเรี่ยมวิรัชชพากย์ ร.น. (๒๕๓๗). *พจนานุกรมฝรั่งเศส–อังกฤษ–ไทย พร้อมด้วยคำอ่าน,* กรุงเทพฯ: นครเขษมบุ๊คสโตร์.

เสฐียรโกเศศ. (๒๕๔๔). *เล่าเรื่องในไตรภูมิ,* กรุงเทพฯ: ศยาม.

ALARD (Nelly), *Le crieur de nuit.* Paris, Éditions Gallimard, 2010.

Collectif (sous la direction de Jean-Jaques et Jean-Christophe), *Toute l'Histoire de Bretagne - Des origines à nos jours.* Éditions Skol Vreizh, 2012.

Le Petit Robert 2014. Paris, Le Robert, 2013.

PER DENEZ, *Brezhoneg...Buan hag Aes.* Paris : Omnivox, 1972

Sitographie

http://www.eglise.catholique.fr

http://www.catholic.or.th/

http://haab.catholic.or.th/

https://fr.wikisource.org/wiki/La_L%C3%A9gende_de_la_mort_en_Basse-Bretagne/L%E2%80 %99anaon

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นุชนารี ประราศรี, เลขานุการวัดเซนต์หลุยส์และครูคำสอน, ทางโทรศัพท์, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘.